

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
ENGELLİ HUKUKU

EĞİTİM ALANINDA ENGELLİLİK

Sümeyye Beyza NAZLIOĞLU 702081027

BURSA 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	ii
GİRİŞ.....	1
I. ENGELLİLİK KAVRAMI.....	2
II. ENGELLİLERİN EĞİTİMİ.....	2
III. ENGELLİLER HUKUKU VE BÖYLE BİR ALANA DUYULAN İHTİYACIN	
GEREKÇELERİ.....	3
IV. HUKUKUMUZDA ENGELLİLİK.....	4
V. ENGELLİLİK VE ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİNİN	
ÖNEMİ.....	8
1. Özel Eğitim Hizmetleri ve Türkiye’deki Özel Eğitim Uygulamaları.....	8
2. Özel Eğitim.....	9
3. Türkiye’deki Engellilere Yönelik Özel Eğitim Uygulamaları.....	9
SONUÇ.....	16
KAYNAKÇA.....	17

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
bkz.	: Bakınız
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
s.	: Sayfa

GİRİŞ

Özel eğitim ile genel eğitim sistemi; kronolojik olarak derecelendirilmesi uygulanan yöntem ve tekniklerin, materyallerin farklı olması ve eğitim alanların ihtiyaçları açısından birbirlerine benzememekle birlikte birbirlerinden yararlanan çalışmalar bütünüdür. Genel eğitim sistemi içindeki her ilerleme, özel eğitim hizmetlerinin etkinliğini de arttıracaktır.

Engelli bireylerin, okul dönemi sonunda toplumsal yaşama uyum sağlamada başarısız olmamaları için eğitim programları, bireylerin gereksinimleri doğrultusunda gözden geçirilmelidir. Bu gözden geçirme, öncelikle her engelli bireyin de eğitim hakkının olduğu bilinciyle başlamalıdır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesine baktığımızda, "Herkesin eğitim hakkı vardır" ifadesi, tüm bireylerin kendi kişiliğini geliştirmesi yönünde eğitim almalarının gerekliliğini vurgulamaktadır. Böylece özel eğitime gereksinimi olan bireylerin, normal gelişim özelliği gösteren bireylerle eşit eğitim ve yaşam fırsatlarından yararlanmaları için yasal, idari ve eğitsel düzenlemeler yapılmasının zorunluluğu da ortaya çıkmaktadır.

Ülkeler de bu zorunluluk çerçevesinde bütün bireylere eğitim hakkını eşit şekilde sağlamak için çeşitli politikalarla hizmet vermektedir ve özel gereksinimli bireylerin, erken bebeklik döneminden başlayarak okul öncesi, ilköğretim, mesleki, lise ve üniversite eğitimlerine ilişkin gerekli düzenlemeler oluşturmaya çalışmaktadır. Özel gereksinimli bireylerin; bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal özellikleri yönünden akranlarından farklı gereksinimleri vardır. Bu bireylerin eğitimlerinin, hangi ortamlarda karşılanması gerektiği konusu, özel eğitim alanında gözlenen gelişmelerle beraber farklı biçimlerde ele alınmıştır. Biz de bu çalışmada, Eğitim Alanında Engellilik konusunu incelemeye çalışacağız.

EĞİTİM ALANINDA ENGELLİLİK

I. ENGELLİLİK KAVRAMI

En genel tanımıyla engellilik; duyu organlarının zedelenmeye bağlı olarak işlevlerinde gözlenen kayıpların ortaya çıkardığı yetersizlikten etkilenme nedeniyle bireyin çevreyle etkileşimde karşılaştığı problem durumudur.¹ Bu tanımda zedelenme bireyin, doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası oluşan çeşitli etmenlerle, organlarının işlevlerini yerine getirmede ve görevlerini yapmada etkili olan zorlanım durumunu, yetersizlik ise zihinsel, fiziksel, davranışsal ya da duyu organlarının zedelenmeye bağlı olarak tüm ya da kısmen işlevlerinde gözlenen kayıpların ortaya çıkardığı durumu ifade etmektedir.²

Örnek verilecek olursa bir kişinin kaza geçirmesi sonrasında omurgasının zarar görmesi zedelenme, bu zedelenmeye bağlı olarak yürüyememesi ise bedensel yetersizlik durumudur. Fakat bir kişinin engelli olarak kabul edilebilmesi için çevresel faktörlerin ve toplumsal algının yetersizliğe karşı ortaya bir engel koyması gerekmektedir. Örneğin bedensel yetersizliği olan bir çocuk spor ve oyun alanında sorun yaşarken, sınıfında hiçbir sorunla karşılaşmayabilir.³

Daha net bir şekilde açıklamak gerekirse binaların girişleri, tuvaletler, sınıf ortamı gibi yerler tekerlekli sandalye kullanan bir vatandaşın rahatça dolaşabileceği donanımlardan yoksunsa ve bu kişinin yapmak istediği bütün işlerin çevresinde bunu zorlaştıran engeller varsa o kişi engellidir. BM Engelli Hakları Sözleşmesinde ise doğrudan bir engellilik tanımı olmamakla birlikte “Engelliliğin verilen bir kavram olduğunu ve engelliliğin sakat kişilerin, onların diğer bireyler ile birlikte eşit bir temelde topluma tam ve etkili katılmalarına olanak tanımayan tutumlar ve çevre koşullarla etkileşiminden kaynaklandığını” taraf devletlerin tanınması gereğine vurgu yapılmıştır. Bu vurgu da yukarıdaki engelli tanımıyla kıyaslandığında bireyle çevre arasındaki etkileşimi esas alması bakımından benzerdir.

II. ENGELLİLERİN EĞİTİMİ

Engellilerin eğitimi dendiği zaman, ilk ve en yaygın olarak görülen, “özel eğitim” olgusudur. Yetersizliğin asgariye indirilmesine vurgu yapılması başta olmak üzere özel eğitim ile ilgili birçok yönden tanımlama yapılabilmektedir. Üstün yetenekli olanlara yönelik yeteneklerinin daha da yükselmesini sağlamaya dönük eğitimin de özel eğitim olduğu bilinmek kaydıyla özel eğitim, burada daha çok engellilik boyutu üzerinden tanımlanacaktır. Buna göre özel eğitim, yetersizliğin engele dönüşmesini önleyen, dolayısıyla engellileri kendine yeterli hâle getirmek suretiyle bağımsız kişiler olmasını sağlayacak beceriler ile donatan eğitimidir. Zihinsel engelli olanlar için öncelikle özbakım becerilerinin, otizmli çocuklara sosyal iletişim

¹ Çitil, Mahmut, Türkiye’de Özel Eğitim: Tarihsel, Politik ve Yasal Gelişmeler, 2017, s.26.

² Ataman, Ayşegül, Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, Ankara 2003, s.15.

³ İsmail Doğan ve Mahmut Çitil, Engelli Çocuk ve Ergenlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. A. Kulaksızoğlu (Haz.), Engelli Çocuk ve Ergenlerin Hakları El Kitabı içinde, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.31.

becerilerinin, kronik hastalığı olanlara bakıma dayalı hizmetlerin, görme engelli olanlara Braille alfabesinin kazandırılması bu minvaldedir.⁴

Bu çerçevede özel eğitim, engellilerin sosyalleşmesi, dolayısıyla toplumda kendilerini daha rahat hissetmeleri ve daha bağımsız olabilmeleri noktasında ciddi anlamda önem arz etmektedir. Zira engelli eğitimi kaynaklı sorunların varlığı demek, engellilerin başka sorunlar yaşamalarına da kapı aralamak demektir, bir nevi olumsuz anlamda kartopu etkisi olması demektir. Bu tarz bir önem, özel eğitim öğretmenini gerektirse de, tek başına yürütülmesi mümkün olmayan bir “ekip işi” mahiyetindedir. Böyle bir ekipte, sınıf öğretmeni gibi genel eğitim öğretmeni yanında, yardımcı öğretmen, dil ve konuşma terapisti ile fizik tedavi uzmanı, sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve doktor, hemşire ya da sağlık memuru gibi sağlık personelleri bulunmaktadır. Böylece, özel eğitime muhtaç olan engellilerin tür ve derecelerine göre eğitim verilmesi söz konusu olmaktadır.⁵

III. ENGELLİLER HUKUKU VE BÖYLE BİR ALANA DUYULAN İHTİYACIN GEREKÇELERİ

İnsanoğlu sosyal bir varlıktır ve yetersizliklerinin türü ve derecesi ne olursa olsun engelliler de hür ve eşit insanlar olarak, sosyal yaşamın dışında düşünülemezler. Buna rağmen engelliler toplumun dezavantajlı bir kesimini oluştururlar. Toplum içinde yaşamak için insanların belli davranışları yerine getirmeleri, belli kurallara uymaları gerekmektedir.⁶ Hukuk, toplumun genel yararını ve ortak iyiliğini sağlamak amacıyla, insanların birbirleriyle, içinde yaşadıkları toplumla ve toplulukların birbiriyle olan ilişkilerini düzenleyen, yetkili makamlarca konulmuş ve devletin zorlayıcı yaptırımı ile desteklenmiş sosyal düzen kurallarıdır.⁷ Oysa toplumun genel yararını ve ortak iyiliğini sağlamak için oluşturulan bazı kurallar engelli bireyler için yetersiz ya da işlevsiz olabilir.

Hukuk kuralları, toplumda barışı, güvenliği, eşitliği, özgürlüğü ve adaleti sağlar. Günümüzdeki tüm olumlu gelişmelere karşın engelli bireylerin toplumda eşit ve özgür bireyler olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Ulaşım, iletişim, eğitim, istihdam gibi birçok konuda engellileri geri plana iten bir toplum yapısında engelli bireylerin eşit ve bağımsız fertler olabilmeleri kolay değildir. Bunu sağlamak için engellileri dikkate alan bazı düzenlemeler gerekmektedir. Bu düzenlemeler yapılırken de pozitif ayrımcılık ve sosyal adalet kavramlarına riayet edilmesinde fayda bulunmaktadır. Sosyal adalet toplumsal yaşama katkı yapma imkânı sınırlı olan zayıf durumdaki kişilerin, sosyal refahın paylaşılmasında gözetilmelerini gerektirmektedir. Bu kapsamda engellilere yönelik hizmet ve yardımlar sosyal adaletin gereğidir.⁸

Engelliler hakkındaki yasal düzenlemeleri Engelliler Hukuku adı ile kavramlaştırmak oldukça iddialı bir girişim olacaktır. Dünyada ve Türkiye’de yeni gelişen birçok hukuk dalı

⁴ Özen, Arzu, Özel Gereksinimli Bireyler. Özel Gereksinimli Bireyler ve Bakım Hizmetleri (Ed. E. Tekin İftar). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Ya. No: 2530, Açıköğretim Fakültesi Ya. No: 1501.

⁵ Özen, 2012: 6

⁶ Dönmezler, Sulhi. Toplum Bilim. Beta Yayınları, İstanbul 1994, s. 252.

⁷ Andaç, a.g.e. 2008, s.1-2; Anayurt, Ömer; Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. Seçkin Yayınevi, Ankara, 2008, s.30.

⁸ Dr. Mahmut ÇİTİL Türkiye’de Engelli Hakları ve Engelliler Hukuku’nun Durumu, TAAD, Yıl:9, Sayı:35 (Temmuz 2018) s.240.

bulunmaktadır. Bunlardan bazıları doğrudan alana özgü yasal düzenlemelere yani özel kanunlara sahip olup, bu temel üzerinden gelişmekle birlikte; bazı hukuk dalları ise doğrudan alana özgü bir yasal düzenleme olmaksızın genel kanunlarda yer alan hükümler ve uluslararası metinler çerçevesinde oluşmuştur.⁹

Öyle ki Türkiye’de Engelliler ile ilgili olarak 5378 sayılı Engelliler Kanunu doğrudan bir yasal düzenlemedir. Bu düzenleme birçok farklı kanuna da değişiklik getirmiştir. Ayrıca 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname gibi engellileri doğrudan ilgilendiren birçok yasal düzenleme bulunmaktadır. Yine bununla beraber birçok farklı yasada engellileri doğrudan ilgilendiren hükümler bulunmaktadır. Hem kamu hukuku alanında hem de özel hukuk alanında birçok düzenlemede doğrudan olduğu gibi dolaylı yünden de engelli bireyleri ilgilendiren kurallar olduğu görülmektedir.¹⁰

IV. HUKUKUMUZDA ENGELLİLİK

1982 Anayasasında 50. maddesinde “Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar...” hükmünde yer alan “bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar” ibaresiyle doğrudan doğruya engelli bireylere gönderme yapılmıştır. Ayrıca madde 60’ta “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar” hükmü ile açıkça belirtilmese de engelli bireylerin de sosyal güvenlik hakları güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası’nın üçüncü bölümünde bulunan eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevleri kısmında geçen 42. maddede “... Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır...” denilmiş, bu madde ile özel gereksinimli vatandaşlarımızın eğitimle ilgili hakları da, 1961 Anayasası’nda olduğu gibi korunmuştur. 1982 Anayasasının 61. maddesi de önceki Anayasadan farklı olarak “...Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur” denilerek, engelli ve korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılmaları için Devletin gerekli tedbirleri alacağı belirtilmiştir.

1982 Anayasasının bu maddeleri açıkça göstermektedir ki engelli bireyler için Devletin, sosyal, hukuki ve eğitsel tedbirler alması gerekmektedir. Anayasa’nın birçok maddesinde değişiklik yapılmış olmasına rağmen engellilerle ilgili hükümler işlerliğini sürdürmüştür. Ancak 2010 yılındaki referandumun ardından Anayasanın Kanun Önünde Eşitlik ile ilgili 10. maddesine ek bir düzenleme getirilmiştir. Bu maddede “çocuklar, yaşlılar, özürllüleri, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz” denilerek engelli bireyler için yapılan pozitif ayrımcılık, anayasal bir temele oturtulmuştur.

30 Mayıs 1997 tarihinde kabul edilen 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) 06.06.1997 tarih ve 23011 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu KHK, özel gereksinimli bireylere sunulacak eğitim hizmetlerini yasal

⁹ Dr. Mahmut ÇİTİL Türkiye’de Engelli Hakları ve Engelliler Hukuku’nun Durumu, TAAD, Yıl:9, Sayı:35 (Temmuz 2018) s.241.

¹⁰ Dr. Mahmut ÇİTİL Türkiye’de Engelli Hakları ve Engelliler Hukuku’nun Durumu, TAAD, Yıl:9, Sayı:35 (Temmuz 2018) s.241.

çerçeve içine almıştır.¹¹ 573 Sayılı KHK'nin -Birinci Kısmı- genel hükümlerden oluşmaktadır. Buna göre KHK'nin amacı; özel eğitim gerektiren bireylerin, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esasları düzenlemektir.¹² Bu KHK, özel eğitim gerektiren bireyler ile onlara doğrudan veya dolaylı olarak sunulacak eğitim hizmetlerini; bu hizmetleri sağlayacak okul, kurum ve programları kapsar.¹³ KHK'nin üçüncü maddesinde "Özel eğitim gerektiren birey", "Özel eğitim", "Kaynaştırma", "Tanılama" ve "Bakanlık" ifadelerinin tanımı yapılmıştır. KHK'nin dördüncü maddesinde ise özel eğitimin temel ilkeleri sıralanmıştır. Bu ilkeler özel eğitim uygulamalarındaki tecrübeler, güncel bilimsel gelişmeler ve çağdaş ülkelerin uygulamaları dikkate alınarak oluşturulmuştur. KHK'nın özellikle ABD'de çıkan PL 94/142 sayılı yasadan etkilenildiği görülmektedir. Ancak bu ilkelerde belirtilen çerçevenin ve beklentilerin Türkiye'deki özel eğitim hizmetlerinde tam anlamıyla karşılandığını söylemek biraz güçtür.¹⁴ 573 Sayılı KHK'nin -İkinci Kısmı- iki ayrı bölümden oluşmaktadır.

Eğitim Öğretim başlıklı yedi maddeden oluşan (5-11. maddeler) birinci bölümde, tanılama, yerleştirme, erken çocukluk ve okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim ve yaygın eğitim konularından oluşmaktadır. Beş maddeden oluşan Eğitim Ortamları başlıklı (12-16. maddeler) İkinci bölümde ise kaynaştırma, özel eğitim okullarında eğitim, özel eğitim desteği, eğitim programları ve değerlendirme ile ilgili hükümler bulunmaktadır.

573 Sayılı KHK'nin, Kurumlar ve Görevler başlıklı -Üçüncü Kısmı- da üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Burada Koordinasyon başlıklı birinci bölümde Özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri ile ilgili bir birimin her ilde kurulması hakkında bir hüküm bulunmaktadır (Madde 17). Üç maddeden oluşan (18- 20. maddeler) ikinci bölümde ise özel eğitim okul ve kurumlarının amaçları, açılma şartları ve eğitim basamakları ile ilgili hükümler yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ve okul Rehberlik ve

¹¹ 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname için TBMM'ye gönderilen (B02.0.KKG/101-1/392/2220 sayılı) resmi yazıda genel gerekçe olarak; Alınan bütün tedbirlere rağmen, diğer bireyler ile aynı eğitim imkânlarından faydalanılacak özelliklere sahip olmayan bireylerin eğitimi, ayrı düzenlemeler gerektirmektedir. Nüfusun yaklaşık yüzde 10'unu oluşturan özel eğitim gerektiren bireylerin kendi potansiyellerini kullanarak ülke kalkınmasına katkıda bulunabilmeleri ve onurlu bir yaşam sürdürebilmeleri için özel eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Özel eğitim gerektiren bireyleri, diğerlerinden ayırıp katabileceğimiz başka insan grubu yoktur. Onlarla birlikte yaşama, aynı mekânları kullanmak ve ülke kalkınmasına hizmet etmek zorundayız. Bu nedenle özel eğitim sadece özel eğitim gerektiren bireylerin değil, tüm bireylerin yaşamını etkileyen bir hizmet alanıdır. Özel eğitim gerektiren bireyler de bütün insanlarla aynı duygu, düşünce ve motivasyona sahiptirler. Bilindiği üzere "Anayasanın 42 Maddesi, 1739 Sayılı Milli Eğitim Kanunu ve 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu dikkate alınarak 1983 yılında 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu yürürlüğe konmuştur. Ancak aradan geçen süre içerisinde; eğitim bilimlerinde sağlanan gelişmeler, özel eğitim gerektiren bireylere karşı kamuoyunun duyarlılığının artması, bu hizmetlerin çeşitlenmesi ve hedef kitesinin genişletilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. 2916 sayılı Kanunda yapılacak değişikliklerin çoğu dikkate alınarak söz konusu Kanun yerine ikame edilmek üzere bu Kanun Hükmünde Kararname hazırlanmıştır" ifadelerine yer verilmiştir. Bu genel gerekçeye dayanılarak, 573 Sayılı KHK hazırlanmış ve 1997 yılından bu güne kadar özel eğitim hizmetlerinin temel dayanağı olmuştur." 15Gönül Akçamete ve Sema Kaner, "Cumhuriyetin 75 Yılında Çocuğa Yönelik Özel Eğitim Çalışmaları". 2 Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Cumhuriyet ve Çocuk.; Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No: 2, (395-405). Ankara, 1999; Tevhide Kargın, "Cumhuriyetin 80 Yılında Özel Eğitim". Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 160 Güz. 2003, (2007, 12 Ocak) sayfasından erişilmiştir.

¹² 573 Sayılı KHK, Madde 1.

¹³ 573 Sayılı KHK, Madde 2.

¹⁴ Dr. Mahmut ÇİTİL Türkiye'de Engelli Hakları ve Engelliler Hukuku'nun Durumu, TAAD, Yıl:9, Sayı:35 (Temmuz 2018) s.257.

psikolojik danışma hizmetleri servisinin, özel eğitime destek sağlayan kurumlar olarak görev tanımları yapılmıştır. Dördüncü ve son kısımda ise sekiz maddede (23- 30. maddeler) çeşitli hükümler yer almaktadır. Buna göre özel eğitim okul ve kurumlarının Bakanlıkça açılabileceği, gerçek veya tüzel kişilerin ilgili kanunla özel okullar da açabileceği hükmüne bağlanmıştır (23. madde).

Resmi eğitim kurumlarının kendi çevrelerindeki özel eğitim gerektiren bireylere özel eğitim hizmetleri sağlamakla yükümlü oldukları ve gereken tedbirleri almaları gerektiği belirtilmiştir (24. madde). Diğer maddelerde ise özel eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulan personelin atanmasında öncelik sağlanacağı (25. madde), özel eğitim kurumlarının teftiş ve denetiminin özel eğitim/ rehberlik ve psikolojik danışma alanlarında yetişmiş müfettişlerle sağlanacağı, ayrıca özel eğitim gerektiren bireylerin resmi okullardaki her türlü araç-gereç ihtiyacının Bakanlıkça karşılanacağına dair ifadeler bulunmaktadır (26. madde). KHK'nin son üç maddesi ise 2916 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırması ve KHK'nin uygulanması ile ilgili hususlar için KHK'nin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde yönetmeliklerin Bakanlıkça çıkartılacağına ilişkin hükümler bulunmaktadır.

KHK, içerdiği ilkeler ve kapsamı ile özel eğitim hizmetleri için önemli bir dayanak olmuştur. Ancak 30 maddeden oluşan bu kısa KHK'nin uygulanması ile ilgili hususların açıkça yer aldığı düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Oysa özel eğitimle ilgili yönetmelik KHK'den üç yıl sonra çıkarılabilmıştır. 573 sayılı KHK'nin ardından, 18 Ocak 2000 tarihinde Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği yürürlüğe konulmuştur. Bu Yönetmelikte, gönderme öncesi süreçler, tanılama süreçleri, eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibi, yerleştirme ve izleme ile aile katılımı ayrı ayrı tanımlanmış, genel ilkeleri belirlenmiştir. Ayrıca özel gereksinimli bireyler için eğitim düzenlemeleri tanımlanmış, kaynaştırma eğitiminin ilkeleri, ölçütleri, biçimleri ile kaynaştırma eğitiminde görev alacak personelin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Engelli olarak tanımlanmış öğrenciler için bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması da aynı yönetmelikte ifade edilmiş bulunmaktadır.¹⁵ Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği Türkiye'deki özel eğitim hizmetleri ile ilgili en kapsamlı ve geçerli yasal düzenlemedir. 573 sayılı KHK'ya göre ilk kez 2000 yılında yürürlüğe giren yönetmelik birçok kez değişmiş, en köklü değişikliklerden biri de 2006 yılında olmuştur. 2009 ve 2010 yıllarında da ufak değişikliklere uğrayan yönetmelik son şeklini ise 2012 yılında almıştır. 21 Temmuz 2012 tarih ve 28360 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile 34 ek veya değiştirme maddesi ile yönetmelikte biçimsel bir yenilenme olmuştur. Yürürlükte olan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (ÖEHY) dokuz kısım, 96 madde ve birçok ekten oluşmaktadır.

01.07.2005 tarihli 5378 sayılı Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun engelli bireyler için oldukça önemlidir. Bu Kanun engelli bireyler ile ilgili birçok düzenlemeyi içeren doğrudan engelliler için çıkarılmış ilk yasadır. Engelliler Kanunun amacı engelliliğin önlenmesi, engellilerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmaktır. Kanunun birinci kısmında amaç, kapsam, tanımlar ve genel esaslara değinilmiştir.

Kanunun ikinci kısmında ise Sınıflandırma, Bakım, Rehabilitasyon, İstihdam, Eğitim, İş ve Meslek Analizi konularında engelli bireylerin haklarından bahsedilmiştir. İkinci kısımda

¹⁵ Akçamete, Gönül; Türkiye'de Özel Eğitim, S. Eripek, s.197-207.

iş ve meslek analizi başlığı altındaki 12. maddede “Engel türlerini dikkate alan iş ve meslek analizleri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinatörlüğünde Millî Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yapılır. Bu analizlerin ışığında, engellilerin durumlarına uygun meslekî rehabilitasyon ve eğitim programları, anılan kurumlarca geliştirilir.” denilmiştir. 5378 sayılı Kanunun üçüncü kısmında ise bazı kanun ve kanun hükmündeki kararnamelerdeki değiştirilen ve yürürlükten kaldırılan maddeler bulunmaktadır. Bu değişiklikler, memurluk, vergi, sosyal güvenlik, noter işleri, sağlık gibi hizmetlerde özel gereksinimli bireylerin şartlarını ve haklarını iyileştirmeye yönelik düzenlemelerdir.¹⁶ Bu Kanunun ardından özel eğitim alanında da ciddi yenilik ve değişimler yaşanmıştır.¹⁷

Tüm bu yasal düzenlemelerin neticesinde Türkiye’de engelli bireylere ve ailelerine yönelik bazı haklar verilmiştir. Aşağıda bu haklardan bazıları özetlenmiştir; Hizmetleri Yönetmeliği Türkiye’deki özel eğitim hizmetleri ile ilgili en kapsamlı ve geçerli yasal düzenlemedir. 573 sayılı KHK’ya göre ilk kez 2000 yılında yürürlüğe giren yönetmelik birçok kez değişmiş, en köklü değişikliklerden biri de 2006 yılında olmuştur. 2009 ve 2010 yıllarında da ufak değişikliklere uğrayan yönetmelik son şeklini ise 2012 yılında almıştır. 21 Temmuz 2012 tarih ve 28360 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile 34 ek veya değiştirme maddesi ile yönetmelikte biçimsel bir yenilenme olmuştur.

Yürürlükte olan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (ÖEHY) dokuz kısım, 96 madde ve birçok ekten oluşmaktadır. 01.07.2005 tarihli 5378 sayılı Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun engelli bireyler için oldukça önemlidir. Bu Kanun engelli bireyler ile ilgili birçok düzenlemeyi içeren doğrudan engelliler için çıkarılmış ilk yasadır. Engelliler Kanunu’nun 1. Maddesinde kanunun amacı açıklanmış olup buna göre kanunun amacı engelliliğin önlenmesi, engellilerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmaktır. Kanunun birinci kısmında amaç, kapsam, tanımlar ve genel esaslara değinilmiştir. Kanunun ikinci kısmında ise Sınıflandırma, Bakım, Rehabilitasyon, İstihdam, Eğitim, İş ve Meslek Analizi konularında engelli bireylerin haklarından bahsedilmiştir. İkinci kısımda iş ve meslek analizi başlığı altındaki 12. maddede “Engel türlerini dikkate alan iş ve meslek analizleri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı⁴⁹ koordinatörlüğünde Millî Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yapılır. Bu analizlerin ışığında, engellilerin durumlarına uygun meslekî rehabilitasyon ve eğitim programları, anılan kurumlarca geliştirilir.” denilmiştir.

5378 sayılı Kanunun üçüncü kısmında ise bazı kanun ve kanun hükmündeki kararnamelerdeki değiştirilen ve yürürlükten kaldırılan maddeler bulunmaktadır. Bu değişiklikler, memurluk, vergi, sosyal güvenlik, noter işleri, sağlık gibi hizmetlerde¹⁸ özel gereksinimli bireylerin şartlarını ve haklarını iyileştirmeye yönelik düzenlemelerdir. Bu Kanunun ardından özel eğitim alanında da ciddi yenilik ve değişimler yaşanmıştır.¹⁹

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Çitil, *a.g.e.*, 2009.

¹⁷ Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayın no: 43, Ankara, 2006.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Çitil, *a.g.e.*, 2009.

¹⁹ ÖZİ, Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayın no: 43, Ankara, 2006.

Tüm bu yasal düzenlemelerin neticesinde Türkiye’de engelli bireylere ve ailelerine yönelik bazı haklar verilmiştir. Aşağıda bu haklardan bazıları özetlenmiştir;

- Resmi özel eğitim okullarına devam eden engelli öğrencilerin okula ulaşımı ücretsizdir.
- Engelliler için açılmış okullarda ders araç gereçlerinin birçoğu ücretsiz olarak sunulmaktadır. Örneğin özel eğitim mesleki eğitim merkezlerine devam eden zihinsel engelli öğrenciler için ders kitapları devletçe basılmakta ve dağıtılmaktadır.
- Yükseköğretim sınavlarında ve diğer kademelerdeki sınavlarda isteyen öğrencilere kolaylıklar sağlanmaktadır (uygun ortam ve materyal, refakatçi, okuyucu, ilave süre vb.),
- Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü’nce engelli öğrencilere, öğrenim kredisi, katkı kredisi, yurt tahsisi sağlanmakta ve kredilerin geri ödemesinde (%40 üzerinde raporlulara)²⁰ indirim yapılmaktadır

Görüldüğü üzere hem dünyada hem de Türkiye’de engelli bireylerle ilgili birçok hukuki düzenleme bulunmaktadır. Bu kadar kapsamlı düzenlemelerin olması ve engelli bireylerin her toplumun yaklaşık yüzde 10’unu oluşturması dikkate alınması gereken durumlardır.²¹

V. ENGELLİLİK VE ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİNİN ÖNEMİ

Engellilik; doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yetilerin çeşitli derecelerde kaybedilmesidir.²² Engellilik; bireysel ve toplumsal sonuçları ve ruhsal, fiziksel, tıbbi, medikal boyutları olan bir kavramdır. Engelliliğin karmaşık ve çok boyutlu yapısı nedeniyle engelliliği anlamak ve anlamlandırmak kadar engelliliğin kesin bir tanımını yapmak da oldukça zordur.²³

Engellilerin eğitimleri ve engellilere sağlanacak destek son derece önemlidir. Engelliler alacakları eğitim ile mevcut yeti yitimlerinin, engele dönüşmesini önleyebilirler. Özellikle formel eğitim sisteminin dışında kalan engelliler için özel eğitim hizmetlerinin önemi daha da anlamlı olacaktır.

Tam bu noktada engellilerin ülkemizdeki mevcut eğitim istatistikleri son derece önemlidir. Çünkü engellilerin gerek sosyalleşme ve gerekse de istihdam piyasalarına girmelerinde eğitimin büyük bir önemi bulunmaktadır.

1. Özel Eğitim Hizmetleri ve Türkiye’deki Özel Eğitim Uygulamaları

Özel eğitim hizmetleri, bu eğitime gereksinim duyan engelli bireylerin sosyalleşmesi, toplum içinde kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri ve daha bağımsız olabilmeleri açısından son derece önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle engellilerin eğitimlerinden kaynaklanan pek çok sorun, engellilerin toplum içerisinde mevcut dezavantajlarını arttıran bir kartopu etkisi

²⁰ Bu oranlar yetkili hastanelerce verilen “Engelli Sağlık Kurulu” raporlarında bireyin yetersizlikten etkilenme düzeyi ifade eden tıbbi temelli oranlardır.

²¹ Dr. Mahmut ÇİTİL Türkiye’de Engelli Hakları ve Engelliler Hukuku’nun Durumu, TAAD, Yıl:9, Sayı:35 (Temmuz 2018) s.262.

²² Kavaklı Uğur, Özkara Erdem. Kişisel, Sosyal ve İş Hayatında Özürlü Bireylere Tanınan Haklar ve Özürlü Olguların Medikolegal Değerlendirmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 2012; 26(1): 65-74., s. 66.

²³ Camkurt, 2013, s. 82.

yapmaktadır. Bu noktada engellilere yönelik özel eğitim uygulamaları ve bunların dünya örnekleri ile mukayesesi, bu hizmetlerin geliştirilmesi ve kalitesinin artırılması açısından son derece önemlidir.²⁴

2. Özel Eğitim

Özel eğitimin pek çok tanımı yapılmaktadır. Kimi tanımlarda, yetersizliğin minimuma indirilmesi ön plana alınırken, kimi tanımlarda da pek çok kavramın örüntülenmiş şekli olarak açıklanmıştır. Özel eğitim; çoğunluktan farklı ve özel gereksinimli çocuklara sunulan, üstün özellikleri olanları yetenekleri doğrultusunda kapasitelerinin en üst düzeye çıkmasını sağlayan, yetersizliği engele dönüştürmeyi önleyen, engelli bireyi kendine yeterli hale getirerek kaynaşmasını ve bağımsız, üretici bireyler olmasını destekleyecek becerilerle donatan eğitimidir.²⁵

Bir başka tanıma göre ise özel eğitim; rehberlik, eğitim ve rehabilitasyon etkinliklerinin örüntülenmiş olduğu bir etkileşim biçimidir. Her şeyden önce yetersizliği olan bireylere yapılan amaçlı bir müdahaledir.²⁶

Özel eğitim ve rehabilitasyon; dil ve konuşma güçlüğü, zihinsel, fiziksel, duygusal, sosyal, duygusal ve davranış problemlerine sahip engelli bireylerin engellilik halini ortadan kaldırmak ya da etkilerini en az seviyeye indirmek, yeteneklerini yeniden en üst seviyeye çıkarmak ve topluma uyumlarını sağlamak, temel öz bakım becerilerini, bağımsız yaşam ve mesleki becerilerini geliştirmek amacıyla yapılan çalışmaların tümüdür.²⁷

Özel eğitim hizmetleri, engellilerin engellerinden dolayı toplumdan dışlanmalarını önlemeye yönelik en temel uygulamalardan birisini oluşturmaktadır. Bu eğitim sürecinde engellilerin özel durumları da dikkate alınarak ve onlarda var olan diğer temel yetenek ve bilgiler üst düzeye çıkartılarak yaşadıkları dezavantajları azaltıcı bir etki oluşturmaktadır.²⁸

3. Türkiye'deki Engellilere Yönelik Özel Eğitim Uygulamaları

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün açıkladığı engelli bireylere ilişkin istatistiki bilgilere göre, özel eğitim hizmeti alanların sayısı 2012 yılında yaklaşık 256 bin kişidir. 2013 yılında ise 271 bin kişi olmuştur. Özel eğitim okul/kurum sayısı ise 2012 yılında 1748, 2013 yılında da 1782'dir. Türkiye'de ise en büyük engel grubunu %54'lük oranla süregen hastalıklar, en küçük engel grubunu da %3'lük oranla konuşma ve dil bozukluğu oluşturmaktadır.²⁹

Özel eğitim ve rehberlik temasında 2013 yılındaki gerçekleştirilen faaliyetlerden bazıları şöyledir:³⁰

a) Özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde yaşanan sorunlar ve uygulama farklılıklarının giderilmesi, mevcut özel eğitim okul ve kurumlarının yapısında

²⁴ Yar. Doç. Dr. Serdar ORHAN, Engellilere Yönelik Ülkemizdeki Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları Ve Örnek Ülke Karşılaştırması, Sosyal Politika Çalışma Dergisi, Aralık 2015, s.120.

²⁵ Ataman, 2003, s. 16

²⁶ Özçelik, 2010, s. 23.

²⁷ Millî Eğitim Bakanlığı, 2012, s. 2

²⁸ Yar. Doç. Dr. Serdar ORHAN, Engellilere Yönelik Ülkemizdeki Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları Ve Örnek Ülke Karşılaştırması, Sosyal Politika Çalışma Dergisi, Aralık 2015, s.143.

²⁹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014, s. 8

³⁰ Millî Eğitim Bakanlığı, 2014 yılı faaliyet raporu, s. 49

değişiklikler yapılması ve RAM'ların yeniden yapılandırılması, alana ilişkin benimsenen yeni yaklaşımların mevzuata yansıtılması ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın öngördüğü mevzuat sadeleştirme çalışmaları kapsamında Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ve Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği yeniden düzenlenerek Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği Taslağı hazırlanmıştır.

b) Görme engelli öğrenciler için 2006-2007 eğitim öğretim yılından itibaren Braille kabartma yazı ile ders kitapları basılmakta, öğrencilere ücretsiz dağıtımı sağlanmaktadır. 2013-2014 eğitim öğretim yılında ilköğretim kademesinde 1990 öğrenci, ortaöğretim kademesinde 320 öğrenci, toplam 2310 öğrenci için 24797 Braille yazı ile basılıp ders kitabı dağıtılmıştır. 2013-2014 eğitim öğretim yılında görevli 260 görme engelli öğretmen için Braille yazı ile ders kitabı basılmış ve öğretmenlere ücretsiz olarak ulaştırılmıştır.

c) 2013-2014 eğitim öğretim yılı için de özel eğitim uygulama merkezlerinde ve özel eğitim sınıflarında öğrenim gören zihinsel yetersizliği olan öğrenciler için 7 alanda 12 ders kitabından 356.376 adet, özel eğitim mesleki eğitim merkezlerinde öğrenim gören zihinsel yetersizliği olan öğrenciler için 4 alanda 6 kitaptan 70.090 adet ders kitabı basılarak öğrencilere "Ücretsiz Ders Kitabı Dağıtım Projesi" kapsamında dağıtılmıştır.

d) İşitme engelliler ilköğretim okullarında, özel eğitim sınıfları veya kaynaştırma yoluyla eğitim alan işitme engelli öğrencilerimiz için 2013-2014 eğitim öğretim yılında okutulmak üzere 2.748 adet Türkçe, matematik, okuma-yazma alanında yardımcı ders kitabının basımı ve dağıtımını yapılmıştır.

e) Süreç Geliştirme Çalıştayı: 10-12 Nisan 2013 tarihleri arasında Tokat'ta, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü yöneticileri, çalışanları ile 218 RAM yöneticisi bir araya getirilerek RAM hizmet süreçlerinin iyileştirilmesine yönelik "Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Süreç Geliştirme Çalıştayı" düzenlenmiştir.

f) 7-19 Yaş Aile Rehberliği Programı: 7-19 Yaş Aile Rehberliği Programı için 2013'te düzenlenen hizmet içi eğitimle uygulayıcı sayısı toplam 8.212'ye ulaşmıştır. Aynı program için 2013 yılında düzenlenen eğitici eğitimi ile toplamda 204 eğitici eğitimcisi yetiştirilmiş ve bu programın 63 ilde yaygınlaştırılması gerçekleştirilmiştir.

g) Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi Eylem Planı: 2012-2013 eğitim öğretim yılında ülke genelinde aile içi şiddet ve iletişim becerilerini geliştirme, şiddetin önlenmesi ve azaltılması, zararlı alışkanlıklar ve madde bağımlılığı gibi konularda öğretmenlere, ailelere ve okul yöneticilerine seminerler verilmiştir.

h) RAM Sayısı: Ülke genelinde 81 il merkezi ile birlikte nüfus yoğunluğu olan ilçelerimiz başta olmak üzere hizmet veren Rehberlik ve Araştırma Merkezi sayısı 224 olmuştur.

i) Avuç İçi Damar İzi Kimlik Doğrulama Sistemi: MEB Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'in değişik 5. maddesi ile de "Damar İzi Kimlik Doğrulama Sistemi"nin 1 yıl içerisinde yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmıştır.

j) Çocuğa Yönelik Şiddetin Önlenmesi Projesi: "Çocuğa Yönelik Şiddetin Önlenmesi Projesi" 25 Mart 2013 tarihinde başlamıştır. 3 milyon avro bütçeye sahip proje, 24 ay süre ile Erzurum, Elazığ, Malatya, Konya, Kayseri, Çorum, Diyarbakır, Gaziantep, Adana ve Mersin olmak üzere 10 pilot ilde uygulanacaktır.

k) Psikolojik Ölçme Araçları Eğitici Eğitimleri: Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitsel değerlendirmesinde ve tanınmasında kullanılan psikolojik ölçme araçları WICS-R, Leiter, Stanford Binet ve Görme Engellilere Yönelik Stanford Binet için düzenlenen hizmet içi eğitimlerle uygulayıcı eğitimcisi yetiştirilmiştir.

Özel öğretim temasında, 2013 yılı içerisinde gerçekleştirilen faaliyetlerden bazıları ise şöyledir:³¹

a) 6353 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 42'nci maddesiyle 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 12'nci maddesinde değişiklik yapılarak organize sanayi bölgelerinde açılan mesleki ve teknik eğitim okullarında veya Bakanlar Kurulu kararıyla organize sanayi bölgeleri dışında açılan mesleki ve teknik eğitim okullarında öğrenim gören öğrenciler için Maliye Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı tarafından müştereken belirlenen tutarda, Millî Eğitim Bakanlığı bütçesine bu amaçla konulan ödenekten özel okullara eğitim ve öğretim desteği yapılabilmesine imkân verilmiştir. Bakanlık bütçesine bu amaçla konulan eğitim ve öğretim desteğinden 2013 Ocak ayı itibarıyla organize sanayi bölgelerinde açılan özel meslek ve teknik liselere ödemeler yapılmaya başlanmıştır.

b) 2013 yılı içerisinde çeşitli tür ve seviyelerde toplam 2.570 özel öğretim kurumu açılmıştır. 1.376 kurum ise kapanmıştır. 2013 yılı içerisinde açılan kurumlardan yüksek sayıda olanlar; 519 muhtelif kurs, 291 okul öncesi kurum, 285 Özel Anadolu Sağlık Meslek Lisesi ve 270 özel öğrenci yurdudur. Kapanan özel kurumlar arasında yüksek sayıda olanlar ise 391 dersane, 295 muhtelif kurs, 107 okul öncesi kurum, 105 özel öğrenci yurdu ve 100 özel eğitim rehabilitasyon merkezidir. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel öğretim kurum sayısı 5.314 olup bu kurumlardaki öğrenci sayısı 654.164'tür.

c) 2013 yılı içerisinde düzenlenen zihin engelliler sınıf öğretmenliği ile işitme engelliler sınıf öğretmenliği kursları sonucunda başarılı olan 3.857 kişiye kurs bitirme belgesi verilmiştir.

2021 yılına gelindiğinde ise Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre; özel eğitim okullarında, özel eğitim sınıflarında ve kaynaştırma sınıflarında öğrenim gören öğrenci sayılarının yıllara göre dağılımları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı
2020-2021	1.517	16.671
2019-2020	1.417	15.321
2018-2019	1.489	14.043
2017-2018	1.395	12.846
2016-2017	1.362	12.009
2015-2016	1.268	11.595
2014-2015	1.254	10.596
2013-2014	1.248	9.733
2012-2013	1.261	10.344
2011-2012	814	7.607
2010-2011	753	6.843
2009-2010	700	6.005

³¹ Millî Eğitim Bakanlığı, 2014, Millî Eğitim Bakanlığı 2013 yılı faaliyet raporu. Ankara, s. 51-52

2008-2009	670	5.695
2007-2008	561	4.758
2006-2007	537	4.979
2005-2006	495	4.680
2004-2005	480	4.524
2003-2004	441	3.441
2002-2003	490	3.385
2001-2002	342	2.834

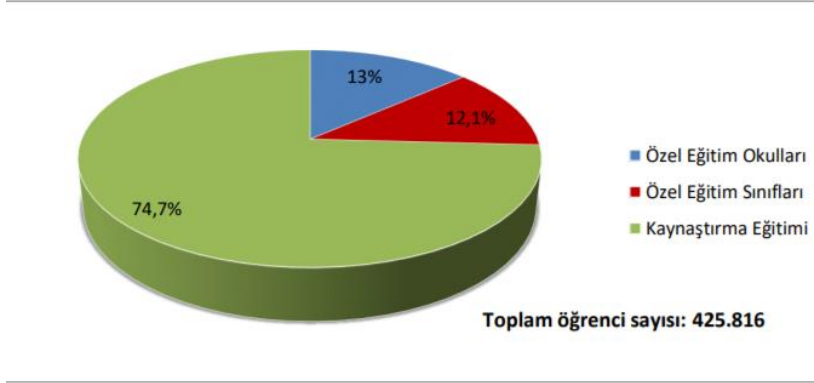
Özel eğitim kurumlarında örgün eğitim alan öğrencilerin yıllara göre dağılımı

	Öğrenci Sayısı			
	Özel Eğitim Okullarında	Özel Eğitim Sınıflarında	Kaynaştırma Eğitiminde	Toplam
2020-2021	56.741	49.194	319.881	425.816
2019-2020	55.588	51.886	318.300	425.774
2018-2019	53.814	49.304	295.697	398.815
2017-2018	50.025	45.815	257.770	353.610
2016-2017	48.212	42.900	242.486	333.598
2015-2016	49.206	36.742	202.541	288.489
2014-2015	43.796	32.265	183.221	259.282
2013-2014	40.505	29.094	173.117	242.716
2012-2013	33.877	25.477	161.295	220.649
2011-2012	42.896	20.968	148.753	212.617
2010-2011	40.189	18.576	93.000	151.765
2009-2010	36.599	15.712	76.204	128.515
2008-2009	30.671	13.015	70.685	114.371
2007-2008	28.252	9.252	58.504	96.008
2006-2007	27.439	9.643	55.096	92.178
2005-2006	25.238	8.921	45.532	79.691
2004-2005	22.082	8.130	42.225	72.437
2003-2004	19.895	7.405	35.625	62.925
2002-2003	17.988	6.912	31.708	56.608
2001-2002	17.320	6.912	29.074	53.306

2001-2002 öğretim yılından 2020-2021 öğretim yılına kadar özel eğitim kurumlarında örgün eğitim alan engelli öğrencilerin, öğretmenlerin ve okulların sayıları tablo 2.17'de verilmiş olup, öğretim yılı ilerledikçe öğrenim gören öğrenci sayılarında, okul sayılarında ve öğrenim veren öğretmen sayılarında belirli bir artış olduğu gözlenmektedir. 2001-2002 yılında öğrenim gören öğrenci sayısı 53.306 iken 2020-2021 öğretim yılında bu sayı yaklaşık 8 kat artarak 425.816 rakamına ulaşmıştır. 2001-2002 öğretim yılında öğrenim veren öğretmen sayısı 2.834 iken bu sayı yaklaşık 6 kat artarak 2020-2021 öğretim yılında 16.671'dir.

Okul sayısına bakıldığında ise 2001-2002 yılında 342 olan okul sayısı yaklaşık 4 kat artarak 2020-2021 öğretim yılında 1.517 olmuştur. Her bir öğretim yılı bir önceki yıla göre değerlendirildiğinde öğrenim gören öğrenci sayılarının en çok artış gösterdiği yıl 2011-2012 yılı olup bu artış yaklaşık % 40,1'dir. En az artış gösteren öğretim yılı ise en çok artış gösteren öğretim yılını izleyen 2012-2013 yılı olup artış yaklaşık % 3,8'dir. Özel eğitim kurumlarında örgün eğitim alan öğrenciler içerisinde özel eğitim okullarında, özel eğitim sınıflarında ve

kaynaştırma eğitiminde olanlar karşılaştırıldıklarında toplamda öğrenim gören öğrencilerin büyük bir çoğunluğu kaynaştırma eğitiminde öğrenim görmektedirler. 2020- 2021 öğretim yılı dikkate alındığında toplam öğrenim gören öğrencilerin % 74,7'i kaynaştırma eğitiminde, %12,1'i özel eğitim sınıflarında ve %13'ü ise özel eğitim okullarında bulunmaktadır.

Taşınmalı eğitim projesi; Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM), Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM) ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) işbirliği ile yürütülmektedir. Proje kapsamında okullara taşınan öğrencilerin sayısı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Yıllar	Öğrenci Sayısı	Gerçekleşen Ödenek (Milyon TL)
2020-2021	122.121	365.486.421
2019-2020	113.660	455.307.877
2018-2019	106.379	569.984.163
2017-2018*	95.886	408,9
2016-2017	86.836	306,7
2015-2016	81.121	240,6
2014-2015	69.954	179,6
2013-2014	60.901	135,2
2012-2013	47.737	96,1
2011-2012	41.088	70,0
2010-2011	36.245	56,3
2009-2010	31.982	43,6
2008-2009	27.145	34,8
2007-2008	24.314	27,4
2006-2007	21.813	18,9
2005-2006	16.171	9,7
2004-2005	6.901	1,9

Taşınmalı Eğitim projesinin hayata geçtiği 2004-2005 öğretim yılından 2017-2018 öğretim yılına kadar Öğrenci Taşıma Uygulamasından yararlanan öğrenci sayıları ve gerçekleşen ödenekler tablo 2.18'de yer almakta olup, tablo incelendiğinde projenin başladığı öğretim yılından günümüze kadar öğrenci taşıma uygulamasından yararlanan öğrenci

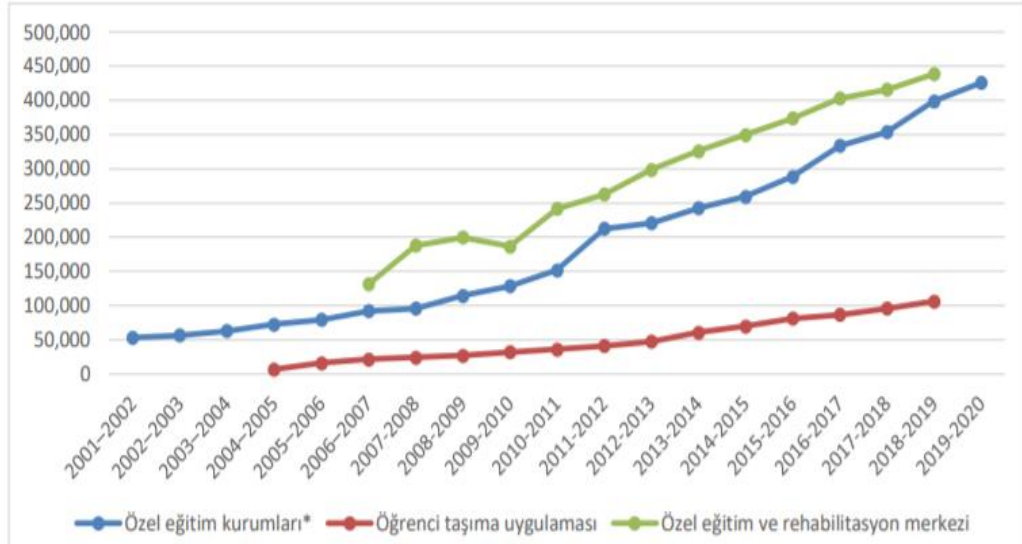
sayılarında belirli bir artış olduğu gözlenmektedir. Projenin hayata geçtiği ilköğretim yılında taşıma uygulamasından yararlanan öğrenci sayısı 6.901 iken bu sayı yaklaşık 16,4 kat artarak 2020- 2021 öğretim yılında 122.121 olmuştur. Her bir öğretim yılı bir önceki yıla göre değerlendirildiğinde öğrenci taşıma uygulamasından yararlanan öğrenci sayılarının en çok artış gösterdiği yıl projenin hayata geçirildiği öğretim yılından bir sonraki yıl olan 2005-2006 yılı olup bu artış yaklaşık % 134,3'tür. En az artış gösteren öğretim yılı ise 2016-2017 yılı olup artış yaklaşık % 7'dir.

Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre; özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde öğrenim gören öğrenci sayıları ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki öğretmen sayılarının yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Yıllar	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi (Yaygın Eğitim)
2020-2021	384.471	29.672	2.864
2019-2020	438.570	26.608	2.666
2018-2019	415.785	25.915	2.505
2017-2018	403.104	24.396	2.437
2016-2017	373.942	22.264	2.074
2015-2016	349.681	20.872	1.950
2014-2015	326.081	18.847	1.902
2013-2014	298.794	17.791	1.795
2012-2013	262.818	15.076	1.692
2010-2011	241.746	13.448	1.605
2009-2010	186.634	11.930	1.591
2008-2009	199.594	9.770	1.656
2007-2008	187.726	10.799	1.708
2006-2007	131.206	8.587	1.318

2006-2007 öğretim yılından başlayarak 2020-2021 öğretim yılına kadar özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi, bu merkezlerdeki öğretmen ve öğrenci sayıları tablo 2.19'da yer almakta olup, 2006-2007 öğretim yılı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi sayısı 1.318 iken bu sayı yaklaşık 1,9 kat artarak 2.505 olmuştur. Öğretmen sayıları ise 2006-2007 öğretim yılında 8.587 iken 3 kat artış göstererek 2020-2021 öğretim yılında 29.672, öğrenci sayıları ise 2006-2007 öğretim yılında 131.206 iken yaklaşık 3 kat artarak 384.471 sayısına ulaşmıştır. Merkez, öğretmen ve öğrenci sayılarındaki artış birbirleriyle karşılaştırıldıklarında en çok artış gösteren öğrenci sayısı olmuştur. Her bir öğretim yılı bir önceki yıla göre değerlendirildiğinde özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri sayılarının en çok artış gösterdiği yıl 2016-2017 yılı olup bu artış yaklaşık % 17,5'dir. Öğretmen sayılarının en çok artış gösterdiği yıl 2012-2013 yılı olup bu artış yaklaşık % 18'dir. Öğrenci sayılarının en çok artış gösterdiği öğretim yılı ise 2010-2011 yılı olup bu artış yaklaşık % 29,5'dur.³²

³² Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, Kasım 2021.

SONUÇ

Özel eğitim hizmetleri, engellilerin sosyal ve ekonomik hayata uyumlarını sağlayan temel uygulama alanını oluşturmaktadır. Ülkemizdeki engellilerin en büyük problem yaşadıkları alanlardan biri eğitimidir. Bunun sonucu olarak da engelliler, bilgi toplumunda istihdam için gerekli vasıflara sahip olamamakta ve istihdam imkânlarının dışında kalmaktadır. Günümüzde istihdam oranları sektörel olarak bakıldığında en çok istihdamın hizmet sektöründe gerçekleştiği görülmektedir.

Hizmet sektörü ise özellikle beden gücüne fazla ihtiyaç duyulmayan ofis hizmetleri ve bilgi işçiliğine dayanan bir alandır. Bu durum, engellilerin istihdam piyasalarına girmeleri konusunda aslında engellilere avantaj sağlamaktadır. Bu durumda sorgulanması gereken nokta, engellilerin eğitim imkânlarının boyutu ve bu imkânlara erişimlerinin sağlanmış olmasıdır. Ülkemizde, engellilerin eğitim imkânlarına erişimleri son derece sınırlı kalmaktadır. Sosyal bir devlet olan ülkemizde, eğitim hakkı hem anayasal hem de uluslararası pek çok sözleşme ile güvence altına alınmıştır. Özellikle de Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi ile de üye devletler; başta eğitim, erişilebilirlik ve istihdam noktalarında engellilere yönelik her türlü ayrımcılıkla mücadele edeceklerini kabul etmişlerdir.

Ülkemizdeki temel problem ilköğretim okullarının fiziksel imkânlar ve eğitici kapasiteleri açısından yetersiz olmasıdır. Bu da daha çok engellinin özel eğitime ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Ancak sayının çokluğu özel eğitim hizmetlerinin ücretli hale gelmesine neden olmaktadır. Bu sebeple ülkemizde öncelikli olarak ilköğretim çağındaki tüm engellilerin, temel eğitim kurumlarında kaynaştırmalı olarak eğitimlerini alabilmesi için fiziki altyapının tesisi zorunludur. Bu olana kadar özel eğitim kurumları yine faaliyetlerini sürdürmelidir. Fiziki altyapı sağlandıktan sonra özel eğitim ihtiyacı duyan engelli sayılarında azalma olacağından özel eğitim hizmetlerine erişim de ücretsiz hale getirilerek sosyal devletin gereği gibi bir hizmet sağlanmış olacaktır.

Özel eğitim hizmetleri engellilerin eğitimlerinde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Ancak ülkemizde özellikle temel eğitim imkânlarına erişemeyen engelli bireyler ve onların aileleri de özel eğitim hizmetlerinden faydalanmak için talepte bulduklarından kurumların kapasitelerinin dışında bir birikme olmakta ve doğal olarak da bu hizmetler ücretli hale gelmektedir. Bu durum da hizmetlerin kalitesini düşürmekte ve etkinliği azaltıcı bir faktör olmaktadır.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, Kasım 2021.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli bireylere ilişkin istatistiki bilgiler. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2014.

Akçamete, Gönül, Türkiye’de Özel Eğitim, Kök Yayıncılık, Ankara, 2009.

Akçamete, Gönül; Cumhuriyetin 75. yılında çocuğa yönelik özel eğitim çalışmaları. 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Cumhuriyet ve Çocuk. No: 2, (s. 395-405). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları. s. 42-59.

Anayurt, Ömer; Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. Seçkin Yayınevi, Ankara, 2008.

Ataman, Ayşegül; Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, Ankara 2003, s.15.

Camkurt, Mehmet Zülfi, 2022 sayılı Kanuna göre engelliliğin tespiti ve engelliliğe dayalı aylıkların bağlanması işlemleri. Mali Çözüm Dergisi, 119, s. 81-82.

Çitil, Mahmut, Türkiye’de Özel Eğitim: Tarihsel, Politik ve Yasal Gelişmeler, 2017.

Dönmezler, Sulhi. Toplumbilim. Beta Yayınları, İstanbul 1994.

Kavaklı Uğur, Özkara Erdem. Kişisel, Sosyal ve İş Hayatında Özürlü Bireylere Tanınan Haklar ve Özürlü Olguların Medikolegal Değerlendirmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 2012; 26(1): 65-74., s. 66.

Millî Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı Faaliyet Raporu 2014, Ankara.

Özen, Arzu, Özel Gereksinimli Bireyler. Özel Gereksinimli Bireyler ve Bakım Hizmetleri (Ed. E. Tekin İftar). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Ya. No: 2530, Açıköğretim Fakültesi Ya. No: 1501